

първото тримесечие на 1903 година тия срещи сж били 86. На 20 юлий избухва общо възстание, което засѣга главно южна Македония. Близко три месеца продължава бунтуването на Македония. Отбелязани сж 239 срещи съ турскитѣ власти, въ които срещи сж вземали участие хиляди възстаници.

Европейскитѣ държави бѣха принудени да спиратъ по-често вниманието си надъ този разбуненъ край, но никой не можеше да посочи практическитѣ благотворни послѣдствия. Плановетѣ за преустройството на Турция сж пропадали или поради съперничеството на тия сили, което не позволяваше да се приложи избраната реформена система съ последователностъ и енергия, или вследствие непреодолимитѣ препятствия, които създаваше вътрешното положение: възбуденитѣ духове и обезвѣряването на християнитѣ, откритата неприязнь на мюсюлманското население срещу чужденцитѣ-реформатори и самомнѣнието на турската власть, че само тя ще усмири и стегне своята държава. Но когато и тази власть, следъ махването на хамидовата олигархия, подмладена, вѣодушевена отъ панислямизѣма, направи своя последенъ опитъ да модернизира Турция, оказа се, че и това усилие е безнадеждно. Разложението не престана. Положението на 1907-та година, напр., не бѣше подобро въ сравнение съ това на 1877 година: сжщитѣ изстѣпления, сжщата несигурностъ и липса на държавнически погледъ. Въ края на септемврий 1908 година, напр., военниятъ министъръ Махмудъ Шевкетъ паша заявява: „Потрѣбни ми сж още три години, за да разреши македонския въпросъ, — т. е. да подготви армията си.“

Подобни открити закани да се свърши окончателно съ либералния духъ, който неизлѣчимо бѣше заразилъ цѣла Македония, станаха много чести и разпалиха още повече революционнитѣ срѣди.

Тѣ считаха вече за една голѣма измѣна не само вѣрата въ възможността на Турция да се реорганизира, като страна и държава, но — и всѣко противодействие на българскитѣ власти, всѣки тѣхенъ съветъ за тактъ и въздържание. Освободителната идея, споредъ тѣхъ, бѣ въ своята последна фаза. Рубиконъ трѣбваше да се мине.

* * *

Така, близо двадесетъ години крепна това дѣло, освежавано съ кръвта на най-благороднитѣ деца на Македония. Презъ голѣми и по-малки интервали — естествени почивки на изморени души — огънятъ се разгаряше наново, за да подпали най-после Европа. Отъ 1895 до 1912 година въ срѣдата на македонската емиграция изплуваха редица преходни лозунги, носени отъ най-голѣмитѣ лица на това движение. Много отъ тѣхъ се оспорваха най-страстно, едни се признаха за погрѣшни; паднаха главитѣ на всички по-стари борци. Гранитна остана само мисълта за свободата на роба и коравата воля на емиграцията да я извоюва.

Въ външната политика на всѣка една държава господствува по една основна идея. Англия считаше, че трѣбва да закржгли и свърже своитѣ колониални владения въ тритѣ свѣта и да не допустне другиму господството по водитѣ; Русия — да намѣри пѣтъ за свободнитѣ морета; Франция — да си възвърне Елзасъ и Лоренъ, България да подобри живота на Македония. Голѣмитѣ линии, по които трѣбва да се движи външната политика на великитѣ държави, сж набелязани отъ столѣтия и нуждитѣ на момента не могатъ да причинятъ сжществени отклонения.

Насокитѣ въ външната политика на една млада държава не всѣкога сж тѣй укрепнали, ясни. Самата държава още дири пѣтищата за осжществяване на своята идея. Освенъ това, всѣка малка страна се намира винаги подъ силното влияние на голѣмитѣ политически групировки — на „планетарнитѣ системи“. Но и прилагането на установения политически планъ става отъ живи хора, съ различни темпераменти, съ различни разбирания; отъ голѣмо значение е сжщо и времето и такта, съ който се той прилага.